

Mirosław Gornowicz

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

OCENA STANU I ROZWOJU BRANŻ POLSKIEGO PRZEMYSŁU SPOŻYWCZEGO

1. Wstęp

Przemysł spożywczy jest jedną z najważniejszych gałęzi polskiego przemysłu. Generuje on ok. 20% przychodów i zatrudnia ponad 16% pracowników przedsiębiorstw przemysłowych [Rocznik Statystyczny... 2005]. Jest to też gałąź przemysłu silnie wewnętrznie zróżnicowana – składa się z branż wykazujących wyraźną odmienną [Kamiński 1984; *Przemiany...* 2004]. Produkty przemysłu spożywczego trafiają na najsilniej protegowany rynek w Unii Europejskiej. Znaczna większość surowców dla tego przemysłu pochodzi z rolnictwa. Surowce te stanowią istotną (najczęściej dominującą) część kosztów produkcji. Jednocześnie polskie rolnictwo wykazuje zapóźnienie strukturalne, a w części wytwarza też produkty nie spełniające standardów jakościowych UE. Polscy rolnicy nie uzyskali też od początku akcesji równych warunków konkurowania z rolnikami tzw. starych państw Unii.

Wszystko to sprawia, że zarówno w dyskusjach naukowych, jak i wśród praktyków gospodarczych wielokrotnie wyrażano obawy o konkurencyjność polskich przedsiębiorstw przemysłu spożywczego i wytwarzanych przez nie produktów na jednolitym rynku UE. W związku z tym za cel tego opracowania postawiono próbę odpowiedzi na następujące pytania:

1. Jaką pozycję zajmują poszczególne branże przemysłu spożywczego na tle całej tej gałęzi przemysłu?
2. Jaka jest kondycja poszczególnych branż przemysłu spożywczego?
3. Jaka jest dynamika stanu polskiego przemysłu spożywczego w rok po akcesji do UE?

2. Metodyka

Materiał źródłowy stanowią powołane w tekście publikacje statystyczne, zwłaszcza zaś wydawnictwa Instytutu Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej w Warszawie. Jako kryteria oceny pozycji poszczególnych branż przyjęto ich udziały w: liczbie przedsiębiorstw, zatrudnieniu, majątku trwałym, kapitale własnym i przychodach. Dzieląc przychody przez zatrudnienie, wyliczono wydajność pracy. Stopę inwestowania wyrażono jako stosunek nakładów inwestycyjnych do majątku trwałego.

Do oceny kondycji branż przemysłu spożywczego wykorzystano wskaźniki: zysku, płynności finansowej i zadłużenia. W badaniach uwzględniono dane z 2004 r. oraz z lat 1998 lub 2001, co umożliwiło poznanie dynamiki wyliczonych wskaźników.

3. Wyniki badań

Największą liczbą przedsiębiorstw dysponują branże: mięsna, piekarska i mleczarska. Firmy pierwszej z nich stanowią prawie 29% wszystkich podmiotów przemysłu spożywczego (tab. 1). Branże mięsna i mleczarska zatrudniają też najwięcej pracowników. W przemyśle mięsnym pracuje co czwarty zatrudniony w przemyśle spożywczym. Wymienione branże oraz przemysł piwowarski dysponują też największym majątkiem trwałym. One też skupiły największy kapitał własny. Dysponując największym potencjałem, branża mięsna generuje co piątą złotówkę przychodów osiąganych w całym przemyśle spożywczym. Drugą pozycję pod względem przychodów zajmuje przemysł mleczarski, a kolejne – owocowo-warzywny, paszowy i cukierniczy. Dominująca część potencjału przemysłu spożywczego skupiona jest w kilku branżach. Trzy branże dysponują ponad 52% przedsiębiorstw, cztery zaś – zatrudniają ponad 56% pracowników, posiadają ponad 48% majątku trwałego i generują ponad 50% przychodów.

Branże przemysłu spożywczego charakteryzują się też wyraźnie zróżnicowaną wydajnością pracy. Cały przemysł spożywczy w 2004 r. osiągnął wydajność pracy na poziomie 371 tys. zł na 1 zatrudnionego. Wyraźnie wyższy (2-3-krotnie) wskaźnik wydajności stwierdzono w przemyśle: paszowym, olejarskim i piwowarskim. Jednocześnie w branżach: piekarskiej, cukierniczej, rybnej i mięsnej wskaźnik ten przyjmuje znacznie niższe wartości. Stwierdzono, że najważniejszym czynnikiem wpływającym na zróżnicowanie wydajności pracy w poszczególnych branżach jest ich wyposażenie techniczne wyrażone wartością majątku trwałego przypadającego na 1 zatrudnionego.

Od roku 2003 po wcześniejszym obniżeniu poziomu inwestowania, nastąpiło wyraźne ożywienie inwestycyjne. Było to spowodowane głównie przyspieszeniem procesów dostosowawczych w przemyśle spożywczym do wymaganych przez UE

standardów sanitarno-weterynaryjnych, jakościowych i ochrony środowiska. Zaobserwowano znaczny wzrost stóp inwestowania i udziałów w strukturze nakładów inwestycyjnych w tych branżach, w których standardy te są szczególnie rygorystyczne, a ich osiągnięcie wymaga znacznych nakładów. Są to przede wszystkim branże przetwarzające surowce pochodzenia zwierzęcego oraz przemysł owocowo-warzywny, a więc te, do których był adresowany fundusz przedakcesyjny SAPARD (tab. 1).

Tabela 1. Struktura branżowa przemysłu spożywczego* (w %)

Przemysł	Liczba przedsiębiorstw	Zatrudnienie	Majątek trwały	Kapitał własny	Przychody	Stopa inwestowania**		Udział inwestycji	
						1998	2004	1998	2004
						2004			
Mleczarski	10,2	13,3	10,2	11,1	15,0	13,6	25,2	13,0	14,7
Mięsny	28,9	25,4	15,9	11,1	20,0	13,0	25,4	10,8	23,2
Drobiarski	4,6	5,5	2,9	2,1	5,4	17,2	23,5	2,1	3,9
Rybny	3,0	3,3	1,6	1,5	2,3	15,9	27,3	1,3	2,5
Młynarski	6,6	3,5	4,7	4,5	3,8	15,2	12,0	3,5	3,2
Owocowo-warzywny	9,3	9,4	9,6	9,6	8,1	15,8	19,5	6,8	10,8
Cukrowniczy	1,4	3,5	7,0	9,9	5,2	5,5	9,3	4,4	3,8
Olejarski	0,5	0,8	1,6	2,1	2,2	13,1	12,8	2,3	1,2
Piekarski	13,1	8,0	3,4	3,0	2,7	20,8	14,1	2,5	2,7
Paszowy	4,7	2,6	4,4	6,3	7,7	23,9	12,2	4,5	3,1
Cukierniczy	4,8	7,7	7,8	8,8	6,2	16,2	13,9	7,9	6,0
Napojów bezalkoholowych	2,8	3,5	4,9	3,9	3,0	35,5	18,4	7,8	5,2
Koncentratów	4,5	4,9	4,4	6,0	5,5	20,6	16,1	4,1	4,1
Piwowarski	1,4	2,6	12,5	9,1	5,1	23,4	12,8	16,7	9,2
Tytoniowy	0,3	2,0	4,9	5,1	3,0	19,9	10,0	7,5	2,8
Ziemniaczany	0,5	1,6	1,5	2,1	1,4	9,3	20,0	1,4	1,8
Spirytusowy	1,7	1,6	1,7	3,0	2,3	11,1	12,1	2,3	1,2
Winiarski	1,7	0,8	1,0	0,6	1,1	20,5	10,0	1,1	0,6
Spożywczy	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	15,6	17,4	100,0	100,0

* uwzględniono przedsiębiorstwa objęte statystyką finansową,

** stopa inwestowania = (nakłady inwestycyjne/majątek trwały) × 100%.

Źródło: obliczenia własne na podstawie: [Analiza produkcyjno-ekonomicznej... 2003, 2004, 2005].

Pierwszy rok członkostwa w UE pod względem wyniku finansowego był dla przemysłu spożywczego bardzo dobry i rekordowy od początku transformacji. Wszystkie branże osiągnęły dodatni wynik finansowy, a jeszcze w 1998 r. 8 na 18 branż tej gałęzi przemysłu notowało straty (tab. 2). Najwyższą stopę zysku uzyska-

ły branże: spirytusowa, cukrownicza i piwowarska. Jednocześnie najniższy zysk wykazywały branże przetwórstwa surowców pochodzenia zwierzęcego (drobiarska: 0,60, mięsna: 1,17, mleczarska: 2,36). Do podobnych wniosków prowadzi analiza udziału firm rentownych w przychodach. Na przykład w przemyśle drobiarskim tylko ok. 77% przychodów pochodzi z rentownych firm, podczas gdy w całym przemyśle spożywczym wskaźnik ten wynosi ponad 83%, a w kilku branżach ponad 90%. Przemysł spożywczy jako całość wykazuje też zadowalające i poprawiające się wskaźniki płynności finansowej, a także zadłużenia długo- i krótkoterminowego (tab. 2). Są jednak branże mające złą sytuację finansową. Na przykład bardzo wysokie wydatki inwestycyjne w przemyśle mięsnym (w 2003 r. co piąta, a w 2004 r.

Tabela 2. Wybrane wskaźniki finansowe branż przemysłu spożywczego

Przemysł	Zysk brutto		Zysk netto		Udział firm rentownych w przychodach		Płynność finansowa*		Kredyty długoterminowe do amortyzacji		Kredyty krótkoterminowe do majątku obrotowego	
	[%]											
	1998	2004	1998	2004	2001	2004	2001	2004	2001	2004	2001	2004
Mleczarski	0,41	2,95	-0,47	2,36	72,4	91,4	1,21	1,32	0,98	0,88	0,19	0,13
Mięsny	1,76	1,42	1,06	1,17	71,5	84,3	0,97	0,89	1,78	3,09	0,27	0,31
Drobiarski	-0,83	0,80	-1,09	0,60	70,9	77,9	1,08	1,03	3,24	3,12	0,22	0,24
Rybny	1,22	4,57	0,31	3,74	80,9	82,6	1,18	1,21	1,14	2,20	0,17	0,22
Młynarski	-0,14	5,40	-0,89	4,44	91,8	93,5	1,04	1,14	1,60	1,73	0,59	0,49
Owocowo-warzywny	-0,02	3,48	-0,95	2,77	69,9	85,1	1,11	1,23	1,22	1,30	0,34	0,36
Cukrowniczy	-6,81	13,78	-7,09	10,69	86,1	92,3	1,13	1,40	0,96	0,53	0,99	0,46
Olejarski	-0,38	3,93	-1,14	2,89	97,4	84,7	0,89	1,49	0,10	2,78	0,87	0,38
Piekarski	5,38	5,56	3,85	4,87	77,0	93,5	1,14	1,04	1,02	0,83	0,12	0,22
Paszowy	3,51	5,21	2,00	4,08	92,0	97,0	1,49	1,88	1,02	2,06	0,25	0,15
Cukierniczy	1,82	5,87	0,61	4,51	84,5	90,1	1,30	1,39	0,32	0,28	0,14	0,19
Napojów bezalkoholowych	2,89	4,90	1,31	4,18	40,1	78,6	1,15	1,07	0,94	0,75	0,15	0,24
Koncentratów	6,63	6,47	4,81	5,60	91,0	91,5	1,96	1,70	0,86	0,94	0,11	0,13
Piwowarski	9,55	12,58	5,09	10,52	40,1	76,6	0,99	0,73	1,11	0,99	0,30	0,38
Tytoniowy	13,59	2,96	9,03	2,59	65,2	55,4	1,62	1,06	0,31	0,01	0,15	0,17
Ziemniaczany	-1,91	5,02	-2,36	3,81	66,9	86,5	1,26	1,69	0,24	0,67	0,27	0,17
Spirytusowy	6,10	15,69	2,29	13,24	60,3	83,5	1,31	1,34	0,40	0,58	0,12	0,07
Winiarski	1,17	2,57	-0,64	1,57	91,2	91,4	1,10	1,02	1,50	1,84	0,29	0,22
Spożywczy	2,62	4,77	1,15	3,87	74,1	83,3	1,20	1,22	1,02	1,25	0,31	0,27

* wskaźnik bieżący.

Źródło: obliczenia własne na podstawie: [Analiza produkcyjno-ekonomicznej... 2003, 2004, 2005].

prawie co czwarta złotówka wydana na inwestycje w przemyśle spożywczym pochodziła z branży mięsnej) przy niskiej rentowności (ok. 1%) spowodowały utratę płynności finansowej i wysokie zadłużenie długoterminowe tej branży. Poziom tego zadłużenia ponadtrzykrotnie przewyższa kwotę rocznej amortyzacji.

4. Podsumowanie

Zarówno potencjał poszczególnych branż przemysłu spożywczego, jak i ich sytuacja finansowa są wyraźnie zróżnicowane. Najogólniej jednak kondycję całej gałęzi w rok po przystąpieniu Polski do UE można określić jako dość dobrą i poprawiającą się. Poprawie pozycji konkurencyjnej polskich przedsiębiorstw przemysłu spożywczego na jednolitym rynku UE sprzyja też intensyfikacja procesów modernizacji, co wyraża się m.in. we wzroście nakładów inwestycyjnych i stopy inwestowania. Procesy te powinny być kontynuowane, aby zwiększyć siłę ekonomiczną i międzynarodową konkurencyjność polskiego przemysłu spożywczego.

Literatura

- Analiza produkcyjno-ekonomicznej sytuacji rolnictwa i gospodarki żywnościowej w 2003 (2004, 2005) roku*, Wydawnictwo IERiGŻ, Warszawa, 2003, 2004, 2005.
- Kamiński W., *Ekonomika i organizacja przemysłu spożywczego*, WNT, Warszawa 1984.
- Przemiany przemysłu spożywczego w latach 1988-2003*, red. R. Urban, Studia i Monografie 121, Wydawnictwo IERiGŻ PIB, Warszawa 2004.
- Rocznik Statystyczny RP, GUS, Warszawa 2005.

EVALUATION OF THE DEVELOPMENT OF FOOD INDUSTRY BRANCHES IN POLAND

Summary

The study concerns 18 food industry branches. The source materials comprise statistical publications referred to in the text. The position of particular food industry branches is determined applying the following criteria: number of enterprises, employment level, fixed assets, ownership capital and revenues. It is found that the meat, dairy, brewing and fruit-and-vegetable processing industry occupy the dominant position. It is also demonstrated that the industrial branches related to processing animal raw materials are characterized by lower labour efficiency, as compared with other branches, which is caused primarily by a lower value of their fixed assets. However, this situation is gradually changing for the better due to major investments. The financial status of the above industrial branches is estimated based on: net profit, financial liquidity and indebtedness. The general situation of the Polish food industry was satisfactory in the first year of our membership in the European Union, but the position of particular industrial branches differed considerably.